

cupress

จัดพิมพ์โดย

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

โทร. ๐-๒๒๑๘-๓๒๖๙-๗๐ โทรสาร ๐-๒๒๑๘-๓๕๔๗

e-mail: cupress@chula.ac.th www.cupress.chula.ac.th

สรรคุณคำวิชาการ ผู้สังคัม Knowledge to All

คำอธิบาย กฎหมาย ลักษณะหนี้

พิมพ์ครั้งที่ ๙

ฉบับปรับปรุง

อรพรรณ พันธ์พัฒนา

คำอธิบายกฎหมายลักษณะหนี้

“คำอธิบายกฎหมายลักษณะหนี้” เจตนารมณ์ของหนังสือเล่มนี้คือ อธิบายกฎหมายอย่างง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อนเพื่อความสะดวกในการทำความเข้าใจ หนังสือเล่มนี้จึงมิได้อธิบายความเรียงตามมาตรา แต่ผู้เขียนได้จัดลำดับเรื่องขึ้นใหม่ โดยเริ่มจากเรื่องพื้นฐานที่ง่ายไปสู่เรื่องยากที่ซับซ้อนขึ้น และแบ่งออกเป็น ๓ ภาค ภาคที่ ๑ ว่าด้วยผลธรรมดาแห่งหนี้ ภาคที่ ๒ ว่าด้วยความระงับแห่งหนี้ และภาคที่ ๓ ว่าด้วยผลพิเศษแห่งหนี้

cupress

จัดพิมพ์โดย

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

โทร. ๐-๒๒๑๘-๓๒๖๙-๗๐

โทรสาร ๐-๒๒๑๘-๓๕๔๗

e-mail: cupress@chula.ac.th

www.cupress.chula.ac.th

สรรคุณคำวิชาการ ผู้สังคัม

Knowledge to All

กระบวนการผลิตหนังสือเล่มนี้ช่วยลดโลกร้อน

ด้วยการชดเชยปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก 100%

0.79 kg.CO₂ eq/เล่ม

cupress.chula.ac.th

คำอธิบายกฎหมายฯ1..3

ISBN 978-974-03-3219-0

9 789740 332190

C112

2122100 250.00 บาท

cupress
Chulalongkorn
University
Press

คำอธิบายกฎหมายลักษณะหนี้

เลขทะเบียน พิมพ์ครั้งที่ ๙

คำอธิบาย กฎหมาย ลักษณะหนี้

พิมพ์ครั้งที่ ๙

ฉบับปรับปรุง

อรพรรณ พันธ์พัฒนา

สพจ.
๑๘๔๑/๓

คำอธิบายกฎหมายลักษณะหนี้

คำอธิบายกฎหมายลักษณะหนี้

อรพรรณ พันัสพัฒนา

 สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๒๕๖๒

๒๕๐.-

อรพรรณ พันธ์พัฒนา

คำอธิบายกฎหมายลักษณะหนี้ / อรพรรณ พันธ์พัฒนา

๑. กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ – หนี้. ๒. หนี้.

๓๔๖.๐๗๗

ISBN 978-974-03-3219-0

สปพจ. ๑๘๔๑/๓

assคณาวิชาการ สู่สังคม
Knowledge to All
www.cupress.chula.ac.th

ลิขสิทธิ์ของสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ไม่ว่ารูปแบบใดทั้งสิ้น

ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ครั้งที่ ๑-๖ โดยผู้เขียน

พิมพ์ครั้งที่ ๗ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๕๗ (ฉบับปรับปรุงใหม่)

พิมพ์ครั้งที่ ๘ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๕๘ (ฉบับปรับปรุง)

พิมพ์ครั้งที่ ๙ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๖๒ (ฉบับปรับปรุง)

(พิมพ์ครั้งที่ ๓ ของสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

ผู้จัดทำนาย ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ๑๐๓๓๐

สาขา ศาลาพระเกี้ยว โทร. ๐-๒๒๑๘-๗๐๐๐-๓ โทรสาร ๐-๒๒๕๕-๔๔๔๑

สยามสแควร์ โทร. ๐-๒๒๑๘-๔๘๘๑-๒ โทรสาร ๐-๒๒๕๕-๔๔๔๕

ม.นเรศวร จ.พิษณุโลก โทร. ๐-๕๕๒๖-๐๑๖๒-๔ โทรสาร ๐-๕๕๒๖-๐๑๖๕

ม.เทคโนโลยีสุรนารี จ.นครราชสีมา โทร. ๐-๔๔๒๑-๖๑๓๑-๔ โทรสาร ๐-๔๔๒๑-๖๑๓๕

ม.บูรพา จ.ชลบุรี โทร. ๐-๓๘๓๔-๔๘๕๕-๔ โทรสาร ๐-๓๘๓๔-๓๒๓๔

โรงเรียนนายร้อย จปร. จ.นครนายก โทร. ๐-๓๗๓๔-๓๐๒๓ โทรสาร ๐-๓๗๓๔-๓๐๒๓

ม.พะเยา จ.พะเยา โทร. ๐-๕๔๔๖-๖๗๔๔-๘๐๐ โทรสาร ๐-๕๔๔๖-๖๗๔๘

จัตุรัสจามจุรี (CHAMCHURI SQUARE) ชั้น ๔ โทร. ๐-๒๑๖๐-๕๓๐๑-๒ โทรสาร ๐-๒๑๖๐-๕๓๐๔

หัวหมาก โทร. ๐-๒๓๗๔-๑๓๗๘ โทรสาร ๐-๒๓๗๔-๑๓๗๗

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน จ.นครราชสีมา โทร. ๐-๔๔๙๒-๒๖๖๒-๓ โทรสาร ๐-๔๔๙๒-๒๖๖๔

Call Center (จัดส่งทั่วประเทศ) โทร. ๐-๒๒๕๕-๔๔๓๓ <http://www.chulabook.com>

และเครือข่าย

ร้านค้า หนังสือเข้าชั้นเรียน ติดต่อแผนกขายส่ง สาขาหัวหมาก โทร. ๐-๒๓๗๔-๑๓๗๕-๖ โทรสาร ๐-๒๓๗๔-๑๓๗๕

กองบรรณาธิการ : ทศนีย์ ผิวขำ

พิสูจน์อักษร : รวีวรรณ จันทรมั่น

ออกแบบปกและรูปเล่ม : หจก. ขอบและทำ โทร. ๐-๒๔๔๗-๒๔๖๔, ๐๘-๑๖๔๒-๐๔๔๔

พิมพ์ที่ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย [CUB ๖๒๑๒-๐๑๒] โทร. ๐-๒๒๑๘-๓๕๖๒-๓ โทรสาร ๐-๒๒๑๘-๓๕๔๗

www.cupress.chula.ac.th

คำนำ (พิมพ์ครั้งที่ ๙)

“คำอธิบายกฎหมายลักษณะหนี้” ซึ่งพิมพ์ขึ้นครั้งที่ ๘ เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๘ โดยสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้จำหน่ายหมดแล้ว ผู้เขียนจึงได้อนุญาตให้พิมพ์ขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง

หนังสือนี้มีเจตนารมณ์ในการอธิบายกฎหมายอย่างง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อนและเพื่อความสะดวกในการทำความเข้าใจ หนังสือนี้จึงมิได้อธิบายความเรียงตามมาตรา แต่ผู้เขียนได้จัดลำดับเรื่องขึ้นใหม่ โดยเริ่มจากเรื่องพื้นฐานที่ง่ายไปสู่เรื่องยากที่ซับซ้อนขึ้น และแบ่งเป็น ๓ ภาค ภาคที่ ๑ ว่าด้วยผลธรรมดาแห่งหนี้ ภาคที่ ๒ ว่าด้วยความระงับแห่งหนี้ และภาคที่ ๓ ว่าด้วยผลพิเศษแห่งหนี้

ในการจัดทำครั้งนี้ ผู้เขียนขอขอบคุณ คุณอัญชิษฐา จันทร์แจ่ม และคุณแพรวพรรณ เตชะโกศล ผู้ช่วยค้นคว้าข้อมูลและพิสูจน์อักษร ตลอดจน คุณทศนีย์ ผิวขำ ผู้เป็นบรรณาธิการ และคุณวาสนา ชำเซ็น ผู้ช่วยประสานงานในการจัดพิมพ์หนังสือครั้งนี้

อรพรรณ พันธ์พัฒนา

กันยายน ๒๕๖๒

สารบัญ

	หน้า
ภาคที่ ๑ : พจนานุกรมคำศัพท์	๑
บทที่ ๑ บทเบื้องต้น	๓
๑. ประเภทความสัมพันธ์ของมนุษย์ในทางกฎหมาย	๓
๒. โครงสร้างของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์	๔
๓. ความหมายของหนี้	๕
๔. องค์ประกอบของหนี้	๗
๕. ความแตกต่างระหว่างทรัพย์สินและบุคคลสิทธิ	๘
๖. ลักษณะของสิทธิที่เรียกว่าหนี้	๑๐
๗. บ่อเกิดแห่งหนี้	๑๒
 บทที่ ๒ วัตถุแห่งหนี้	 ๑๕
๑. ความทั่วไป	๑๕
๒. ทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งหนี้	๑๖
๓. หนี้เงิน	๑๙
๔. วัตถุแห่งหนี้ซึ่งเลือกได้	๒๑
 บทที่ ๓ การชำระหนี้ตกเป็นพ้นวิสัย	 ๒๗
๑. ความทั่วไป	๒๗
๒. ลักษณะของการชำระหนี้ตกเป็นพ้นวิสัย	๒๘
๓. ประเภทของการชำระหนี้ตกเป็นพ้นวิสัย	๓๐
๓.๑ การชำระหนี้ตกเป็นพ้นวิสัยที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบ	๓๐
๓.๒ การชำระหนี้ตกเป็นพ้นวิสัยที่ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ	๓๑
 บทที่ ๔ กำหนดเวลาชำระหนี้	 ๓๕
๑. ความทั่วไป	๓๕
๒. กำหนดเวลาชำระหนี้ และเงื่อนไขเวลาเริ่มต้นตามมาตรา ๑๙๑ วรรคแรก	๓๕
๓. ความสำคัญของกำหนดเวลาชำระหนี้	๓๕
๔. ประเภทของกำหนดเวลาชำระหนี้	๓๖

บทที่ ๕ การผิदनั	๓๙
๑. ความทั่วไป	๓๙
๒. ลูกหนีผิदनั	๓๙
๓. กรณัที่ลูกหนีผิदनัโดยไมต้องเตอน	๔๐
๔. กรณัที่ไม่ถึอว่าลูกหนีผิदनั	๔๑
๕. ผลของลูกหนีผิदनั	๔๒
๖. เจ้าหนีผิदनั	๔๖
๗. กรณัที่เจ้าหนีไมผิदनั	๔๙
๘. ผลของเจ้าหนีผิदनั	๕๐

บทที่ ๖ การบงคับชำระหนี	๕๑
๑. วธิีการบงคับชำระหนี	๕๑
๒. ทรัพยัซึ่งอยุในบงคับแห่งการชำระหนี	๕๔
๓. การกำหนดค่าเสียหาย	๕๕

ภาคที่ ๒ : ความระงับแห่งหนี	๕๙
บทที่ ๑ บทเบื่องต้น	๖๑

บทที่ ๒ การชำระหนี	๖๓
๑. ผู้ชำระหนี	๖๓
๒. ผู้รับชำระหนี	๖๕
๓. วธิีการชำระหนี	๖๙
๔. สถานที่ชำระหนี	๗๑
๕. ค่าใช้จ่ายในการชำระหนี	๗๒
๖. หลักฐานแห่งการชำระหนี	๗๓
๗. การจัดสรรชำระหนี	๗๔
๘. ผลของการขอปฏิบัตัการชำระหนีโดยชอบ	๗๖

บทที่ ๓ การวางทรัพยั	๗๙
๑. หลักเกณฑ์การวางทรัพยั	๗๙
๒. สถานที่วางทรัพยั	๘๐

๓. ค่าใช้จ่ายในการวางทรัพย์	๘๑
๔. การวางเงินแทนทรัพย์	๘๑
๕. การถอนทรัพย์ที่วาง	๘๓
๖. ผลของการวางทรัพย์	๘๔
 บทที่ ๔ การปลดหนี้	๘๕
๑. ความหมายของการปลดหนี้	๘๕
๒. เปรียบเทียบการปลดหนี้กับนิติกรรมประเภทอื่น	๘๖
๓. วิธีการปลดหนี้	๘๗
๔. ผลของการปลดหนี้	๘๘
 บทที่ ๕ การหักกลบลบหนี้	๘๙
๑. ความหมายของการหักกลบลบหนี้	๘๙
๒. ประโยชน์ของการหักกลบลบหนี้	๘๙
๓. หลักเกณฑ์ของการหักกลบลบหนี้	๙๐
๔. วิธีการหักกลบลบหนี้	๙๕
๕. ผลของการหักกลบลบหนี้	๙๖
๖. การจัดสรรหนี้ที่จะต้องหักกลบลบหนี้หลายราย	๙๗
๗. การหักกลบลบหนี้ต่างสถานที่	๙๘
 บทที่ ๖ การแปลงหนี้ใหม่	๙๙
๑. ความหมายของการแปลงหนี้ใหม่	๙๙
๒. หลักเกณฑ์การแปลงหนี้ใหม่	๙๙
๓. ผลของการแปลงหนี้ใหม่	๑๐๕
 บทที่ ๗ หนี้เคลื่อนกลืนกัน	๑๐๗
๑. ความหมายของหนี้เคลื่อนกลืนกัน	๑๐๗
๒. กรณีต่าง ๆ ของหนี้เคลื่อนกลืนกัน	๑๐๗
๓. ข้อยกเว้นของหนี้เคลื่อนกลืนกัน	๑๐๘
๔. ผลของหนี้เคลื่อนกลืนกัน	๑๐๙

ภาคที่ ๓ : พลพิเศษแห่งตน

๑๑๑

บทที่ ๑ สิทธิยึดหน่วง

๑๑๓

๑. ความทั่วไป ๑๑๓
๒. หลักเกณฑ์ของสิทธิยึดหน่วง ๑๑๓
๓. ขอบเขตของสิทธิยึดหน่วง ๑๑๓
๔. สิทธิของผู้ทรงสิทธิยึดหน่วง ๑๑๔
๕. หน้าที่ของผู้ทรงสิทธิยึดหน่วง ๑๑๔
๖. ความระงับแห่งสิทธิยึดหน่วง ๑๑๔

บทที่ ๒ บุริมสิทธิ

๑๒๑

๑. ความทั่วไป ๑๒๑
๒. ลักษณะของบุริมสิทธิ ๑๒๒
๓. ประเภทของบุริมสิทธิ ๑๒๓
 - ๓.๑ บุริมสิทธิสามัญ ๑๒๓
 - ๓.๒ บุริมสิทธิพิเศษ ๑๒๓
 - ๓.๒.๑ บุริมสิทธิพิเศษเหนืออสังหาริมทรัพย์ ๑๒๓
 - ๓.๒.๒ บุริมสิทธิพิเศษเหนืออสังหาริมทรัพย์ ๑๒๔
๔. ลำดับแห่งบุริมสิทธิ ๑๒๓
๕. ผลแห่งบุริมสิทธิ ๑๒๔

บทที่ ๓ การใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้

๑๕๑

๑. ความทั่วไป ๑๕๑
๒. หลักเกณฑ์ของการใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ ๑๕๑
๓. วิธีการใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ ๑๕๔
๔. ขอบเขตของการใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ ๑๕๕
๕. ผลของการใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ ๑๕๖

บทที่ ๔ การเพิกถอนการฉ้อฉล

๑๕๗

๑. ความทั่วไป ๑๕๗
๒. หลักเกณฑ์ของการเพิกถอนการฉ้อฉล ๑๕๗
๓. วิธีการเพิกถอนการฉ้อฉล ๑๖๑

๔. ผลของการเพิกถอนการฉ้อฉล	๑๖๓
บทที่ ๕ การโอนสิทธิเรียกร้อง	๑๖๗
๑. ความทั่วไป	๑๖๗
๒. เปรียบเทียบการโอนสิทธิเรียกร้องกับเรื่องอื่น ๆ	๑๖๗
๓. สิทธิเรียกร้องอันมีอาจโอนให้แก่กันได้	๑๖๘
๔. ผลของการโอนสิทธิเรียกร้อง	๑๗๐
๕. วิธีการโอนสิทธิเรียกร้อง	๑๗๑
๕.๑ หนี้อันพึงต้องชำระแก่เจ้าหนี้คนหนึ่งโดยเฉพาะเจาะจง	๑๗๑
๕.๒ หนี้อันพึงต้องชำระตามเขาสั่ง	๑๗๖
๕.๓ หนี้อันพึงต้องชำระแก่ผู้ถือ	๑๗๘
บทที่ ๖ การรับช่วงสิทธิ	๑๘๑
ส่วนที่ ๑ การรับช่วงสิทธิ	๑๘๑
๑. ความทั่วไป	๑๘๑
๒. ลักษณะของการรับช่วงสิทธิ	๑๘๒
๓. ผลของการรับช่วงสิทธิ	๑๘๓
๔. ประโยชน์ของการรับช่วงสิทธิ	๑๘๔
๕. เปรียบเทียบการรับช่วงสิทธิกับเรื่องอื่น ๆ	๑๘๕
๖. กรณีต่าง ๆ ของการรับช่วงสิทธิ	๑๘๕
ส่วนที่ ๒ การรับช่วงทรัพย์	๑๙๐
๑. ความทั่วไป	๑๙๐
๒. ลักษณะของการรับช่วงทรัพย์	๑๙๐
๓. กรณีต่าง ๆ ของการรับช่วงทรัพย์	๑๙๑
๔. ผลของการรับช่วงทรัพย์	๑๙๕
บทที่ ๗ ลูกหนี้เจ้าหนี้หลายคน	๑๙๗
๑. ความทั่วไป	๑๙๗
๒. ประเภทของลูกหนี้เจ้าหนี้หลายคน	๑๙๘
๒.๑ หนี้ที่แบ่งกันชำระได้	๑๙๘
๒.๒ หนี้ที่แบ่งกันชำระไม่ได้	๒๐๐

๒.๓	หนี้ร่วม	๒๐๒
๒.๓.๑	ลูกหนี้ร่วม	๒๐๒
๒.๓.๒	เจ้าหนี้ร่วม	๒๑๑

บรรณานุกรม	๒๑๗
------------	-----

ภาคที่ ๑

พจนานุกรมคำศัพท์

บทเบื้องต้น

๑. ประเภทความสัมพันธ์ของมนุษย์ในทางกฎหมาย

ความสัมพันธ์ของมนุษย์ในขั้นพื้นฐานกับสิ่งต่าง ๆ ในทางกฎหมาย แยกเป็น ๒ ประเภท คือ ความสัมพันธ์ทางด้านทรัพย์สิน และความสัมพันธ์ทางด้านบุคคล

๑.๑ ความสัมพันธ์ทางด้านทรัพย์สิน คือ ความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีอยู่ต่อทรัพย์สินหรือวัตถุต่าง ๆ เช่น ก. เป็นเจ้าของไก่ ๑ ตัว

ความสัมพันธ์ทางด้านทรัพย์สินทำให้เราทราบว่า ใครเป็นเจ้าของทรัพย์สินใด ในที่นี้คือ ก. เป็นเจ้าของไก่ และความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้เราทราบต่อไปว่าเจ้าของมีอำนาจใช้ทรัพย์สินเพียงใด มีสิทธิได้ดอกผล หวงกัน และจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินอย่างไรบ้าง ในที่นี้คือ ก. มีสิทธิในตัวไก่ มีสิทธิในดอกผลจากไก่คือไข่ มีสิทธิหวงกันไก่ คือมิให้ผู้อื่นมาเกี่ยวข้องกับไก่ และมีสิทธิจำหน่ายโอนไก่นั้นได้ ทั้งนี้ เป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๔ ว่าด้วยทรัพย์สิน มาตรา ๑๓๓๖

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางด้านทรัพย์สิน คือ กฎหมายว่าด้วยทรัพย์สิน และสิทธิต่าง ๆ ของบุคคลที่มีเหนือตัวทรัพย์สิน เรียกว่า ทรัพย์สินสิทธิ ซึ่งตรงกับคำว่า Real right ในภาษาอังกฤษ และ Jus in rem ในภาษาละตินนั่นเอง

๑.๒ ความสัมพันธ์ทางด้านบุคคล คือ ความสัมพันธ์ที่บุคคลหนึ่งมีอยู่เหนือบุคคลอีกคนหนึ่ง ในการที่จะเรียกร้องให้บุคคลคนหลังกระทำการหรืองดเว้นกระทำการใด ๆ ทั้งนี้ เป็นเพราะการที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ติดต่อกัน ทำให้เกิดการกระทบถึงสิทธิหรือทรัพย์สินของกันและกัน จึงก่อให้เกิดหน้าที่จะต้องชดใช้แก่กันขึ้น

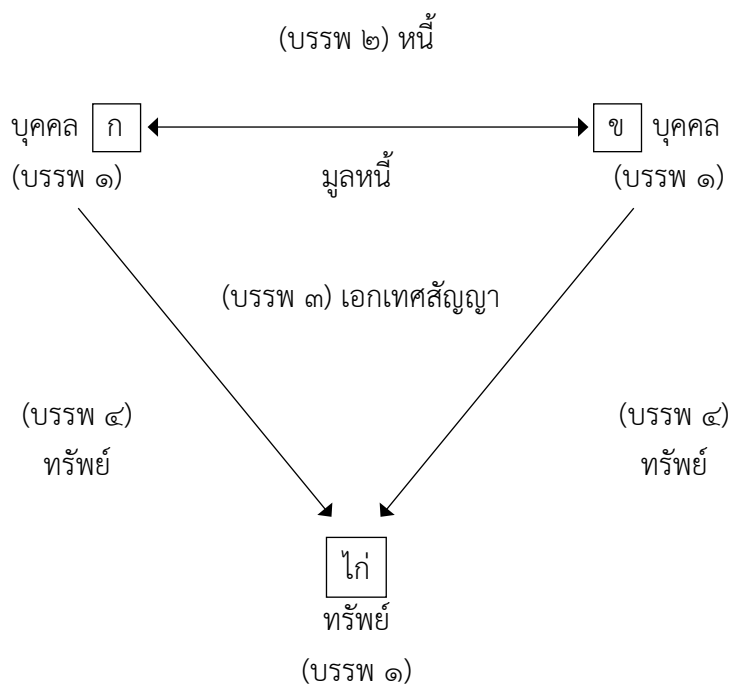
เช่น ก. ซึ่งเป็นเจ้าของไก่ ต้องการขายไก่นั้นให้ ข. ความสัมพันธ์ระหว่าง ก. และ ข. คือ ข. มีสิทธิจะได้ไก่จาก ก. แต่มีหน้าที่ที่จะต้องชดใช้ราคาค่าไก่แก่ ก. ส่วน ก. มีสิทธิที่จะได้รับชดใช้ราคาค่าไก่จาก ข. แต่มีหน้าที่ที่จะต้องส่งมอบไก่แก่ ข.

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางด้านบุคคล คือ กฎหมายว่าด้วยหนี้ และสิทธิต่าง ๆ ที่มีอยู่เหนือบุคคลประเภทนี้เรียกว่า บุคคลสิทธิ ซึ่งตรงกับคำว่า Personal right ในภาษาอังกฤษ และ Jus in personam ในภาษาละตินนั่นเอง

๒. โครงสร้างของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แบ่งออกเป็น ๖ บรรพ ในแต่ละบรรพจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบรรพ ๑-๕ ดังจะอธิบายจากข้อเท็จจริงที่แสดงในแผนภาพต่อไปนี้

ข้อเท็จจริง : ก. เป็นเจ้าของไก่ ๑ ตัว และทำสัญญาขายไก่นั้นให้แก่ ข. แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

บรรพ ๑ : ข้อความเบื้องต้น

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑ กล่าวถึงบุคคลว่าคืออะไร ทรัพย์คืออะไร นิติกรรม ระยะเวลา และอายุความ ว่าคืออะไร

จากแผนภาพจะเห็นว่า ก. และ ข. เป็นบุคคล ส่วน ไก่ เป็นทรัพย์ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑

บรรพ ๒ : หนี้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๒ กล่าวถึงความผูกพันระหว่างบุคคลว่ามีต่อกันอย่างไร หรือที่เรียกความผูกพันนี้อีกอย่างหนึ่งว่าหนี้ ตลอดจนสาเหตุและผลของความผูกพัน หรือผลของหนี้

- ลักษณะ ๑ บทเบ็ดเสร็จทั่วไปกล่าวถึงหนี้คืออะไร วัตถุแห่งหนี้ ผลแห่งหนี้ ลูกหนี้และเจ้าหนี้หลายคน การโอนสิทธิเรียกร้อง และความระงับแห่งหนี้
- ลักษณะ ๒-๕ สาเหตุหรือบ่อเกิดแห่งความผูกพัน ได้แก่ สัญญา จัดการงานนอกสั่ง ลามิควรได้ และละเมิด

จากแผนภาพจะเห็นว่า ก. และ ข. มีความผูกพันกัน คือ มีหนี้ระหว่างกัน ต่างก็จะมีสิทธิหน้าที่ต่อกัน คือ เป็นลูกหนี้เจ้าหนี้กัน

บรรพ ๓ : เอกเทศสัญญา

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๓ เป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นความผูกพันของบุคคลในรูปแบบต่าง ๆ เป็นสัญญาชนิดต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดหนี้ แล้วกลับมาใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๒ เพื่อบังคับผลแห่งสัญญานั้น

จากแผนภาพเห็นได้ว่า ก. และ ข. มีหนี้ต่อกัน โดยหนี้นี้จะเกิดจากนิติกรรมสัญญา คือ สัญญาซื้อขายไก่อันเอง

บรรพ ๔ : ทรัพย์

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๔ กล่าวถึงอำนาจของบุคคลที่มีอยู่เหนือตัวทรัพย์ว่าจะเกิดขึ้นได้อย่างไร เมื่อไร และสิ้นสุดลงอย่างไร

จากแผนภาพจะเห็นว่า ก. มีสิทธิต่าง ๆ เหนือไก่ในฐานะเจ้าของไก่ ต่อมาเมื่อ ก. ขายไก่ให้ ข. ความเป็นเจ้าของไก่ของ ก. สิ้นสุดลง และ ข. ก็จะมาเป็นเจ้าของไก่ มีสิทธิต่าง ๆ เหนือไก่แทน ก.

บรรพ ๕ และ ๖ : ครอบครัวและมรดก

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ และ ๖ ไม่อยู่ในความสัมพันธ์ที่แสดงในแผนภาพ แต่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ และ ๖ นี้ เป็นความผูกพันในลักษณะโครงสร้างของครอบครัว ซึ่งจะมีผลในเรื่องมรดกต่อมาเมื่อสมาชิกของครอบครัวคนใดคนหนึ่งถึงแก่ความตาย

๓. ความหมายของ “หนี้”

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยไม่ได้ให้คำจำกัดความของหนี้ไว้ว่าหมายความว่าอย่างไร แต่กฎหมายไทยได้แนวความคิดเรื่องหนี้มาจากระบบกฎหมาย Civil Law ซึ่งมีรากฐานมาจากกฎหมายโรมันอีกต่อหนึ่ง

กฎหมายโรมันเองก็ไม่ได้ให้คำจำกัดความเรื่องนี้ไว้ แต่มีกฎหมายจัสติเนียนได้อธิบายไว้ว่า
“นี่เป็นความผูกพันซึ่งลูกหนี้จะต้องชำระหนี้ตามกฎหมาย ‘Obligation is a legal tie whereby
one is subjected to having to make some performance in accordance with the law’”^๑
สำหรับนักกฎหมายของไทยท่านต่าง ๆ ได้ให้คำนิยามของหนี้ไว้ ดังนี้

หลวงประดิษฐมนูธรรม ได้ให้ความหมายจากการวิเคราะห์ศัพท์ที่ปรากฏในกฎหมายของ
เอมเปเรอร์โรมัน ยุคจัสติเนียน บรรพ ๓ ลักษณะ ๘ ว่า “นี่คือความเกี่ยวพันในกฎหมายระหว่างบุคคล
๒ ฝ่าย ซึ่งฝ่ายหนึ่งเรียกว่าลูกหนี้ มีหน้าที่จำต้องโอนทรัพย์สินหรือกระทำการ หรืองดเว้นกระทำการ
อย่างใดอย่างหนึ่งให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าเจ้าหนี้”^๒

ศาสตราจารย์ ดร.จิต เศรษฐบุตร กล่าวว่า “นี่เป็นนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่าย ซึ่ง
ฝ่ายหนึ่งต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้อีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายที่ต้องกระทำการนั้นเรียกว่าลูกหนี้
ส่วนฝ่ายที่ได้รับผลจากการกระทำนั้นเรียกว่าเจ้าหนี้ ส่วนการกระทำนั้นแยกออกไปเป็น ๓ ชนิด คือ
๑. กระทำการอย่างที่ได้ใจกัน ๒. กระทำการละเว้นกระทำการ และ ๓. กระทำการโอนทรัพย์สิน”^๓

ศาสตราจารย์กุศล บุญเย็น กล่าวว่า “นี่คือความผูกพันในกฎหมายระหว่างบุคคลสองฝ่าย
ฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ‘เจ้าหนี้’ มีอำนาจที่จะบังคับบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ‘ลูกหนี้’ ให้ส่งมอบทรัพย์สิน
กระทำการ หรืองดเว้นการอันใดอันหนึ่งให้ และที่ว่าการกระทำนั้นรวมถึงการทํานิติกรรมด้วย”^๔

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช กล่าวว่า “นี่คือความผูกพันที่มีผลในกฎหมาย ซึ่งบุคคล
ฝ่ายหนึ่งเรียกว่าเจ้าหนี้ ชอบที่จะได้รับชำระหนี้ มีวัตถุเป็นการกระทำ หรืองดเว้น หรือส่งมอบทรัพย์สิน
จากบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่าลูกหนี้”^๕

^๑ A.M. Prichard, *League's Roman Private Law*, 3rd ed. (London: Macmillan & Co. Ltd., 1961),
p. 307 อ้างถึงใน โสภณ รัตนกร, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้ บทเบ็ดเสร็จทั่วไป
(กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, ๒๕๓๓), หน้า ๔๓.

^๒ หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์), *บันทึกข้อความสำคัญประกอบด้วยอุทธรณ์และคำแนะนำแห่ง
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๒ (ตอนที่ ๑)* (พระนคร : โรงพิมพ์นิติสาส์น, ๒๔๗๒), หน้า ๑.

^๓ จิต เศรษฐบุตร, *หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้* (กรุงเทพมหานคร : คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๓๗๕.

^๔ กุศล บุญเย็น, *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้* (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติ
บรรณการ, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^๕ เสนีย์ ปราโมช, *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม ๑ (ภาค ๑-๒)*
(กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๐๕), หน้า ๒๗๗.

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. ๒๔๖๖ ซึ่งยกเลิกไปโดยมิได้ใช้ ได้ให้คำจำกัดความไว้ในมาตรา ๑๐ วรรคแรก ว่า “อันว่าหนี้ขึ้นโดยนิติบัญญัติ เป็นความเกี่ยวพันระหว่างบุคคลคนเดียวหรือหลายคนฝ่ายหนึ่งเรียกว่าลูกหนี้ จำต้องส่งมอบทรัพย์สินก็ดีหรือทำการหรือเว้นทำการให้แก่บุคคลคนเดียวหรือหลายคน อีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่าเจ้าหนี้”^๖

จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะให้คำจำกัดความไว้อย่างไร องค์ประกอบของหนี้จะต้องมี ๓ อย่างด้วยกัน คือ

๑. ลูกหนี้
๒. เจ้าหนี้
๓. วัตถุแห่งหนี้ ซึ่งคือ
 - การกระทำการ หรือ
 - การงดเว้นกระทำการ หรือ
 - การส่งมอบ/โอนทรัพย์สิน

ดังนั้น หนี้คือนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่าย บุคคลฝ่ายหนึ่งเรียกว่า เจ้าหนี้ มีสิทธิให้บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่า ลูกหนี้ ให้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยสิทธินี้อาจบังคับได้ตามกฎหมายลักษณะหนี้

คำว่า หนี้ (Obligation) นี้ ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๒๓๓ ยังใช้ศัพท์อีกคำหนึ่งเรียกชื่อว่า สิทธิเรียกร้อง (Claim) นอกจากนี้ ในตำรากฎหมายและนักกฎหมาย ยังเรียกหนี้ใหม่อีกชื่อหนึ่งว่า บุคคลสิทธิ หรือ Personal right-Droit personel หรือ Jus in personam อีกด้วย

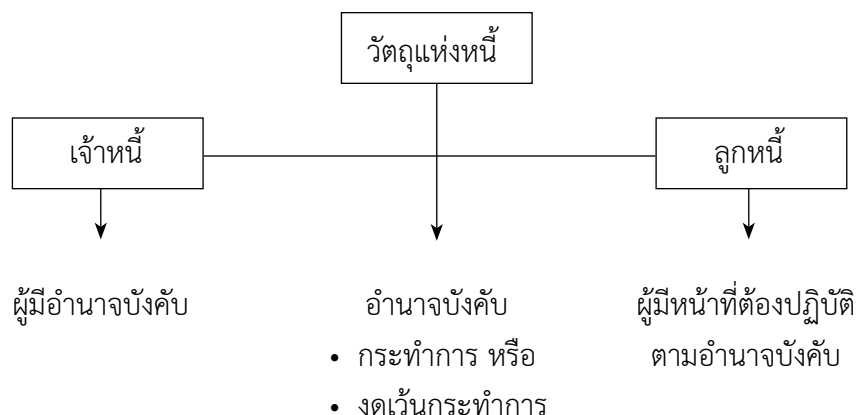
๔. องค์ประกอบของหนี้

องค์ประกอบของหนี้มี ๓ อย่าง ดังนี้

๑. เจ้าหนี้ คือ ผู้มีอำนาจบังคับ
๒. ลูกหนี้ คือ ผู้อยู่ใต้อำนาจบังคับ และมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามอำนาจบังคับ
๓. อำนาจบังคับตามกฎหมายลักษณะหนี้ หรือที่เรียกว่าวัตถุแห่งหนี้ (Subject of Obligation) คือ
 - การกระทำการ ซึ่งในที่นี้รวมถึงการส่งมอบ/โอนทรัพย์สินด้วย
 - การงดเว้นกระทำการ

^๖ พระยาเทพวิฑูร (บุญช่วย วณิกกุล), คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๒ (กรุงเทพมหานคร : เนติบัณฑิตยสภา, ๒๕๐๒), หน้า ๗๐๒-๗๐๓.

องค์ประกอบของหนี้สามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

ตัวอย่างเช่น ก. ให้ ข. กู้เงินไป ๕๐๐ บาท ก. เป็นเจ้าหนี้เป็นผู้มีอำนาจบังคับ ข. เป็นลูกหนี้เป็นผู้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามอำนาจบังคับ ส่วนอำนาจบังคับ คือ การที่ ก. ให้ ข. กระทำการส่งมอบเงินต้น ๕๐๐ บาท และดอกเบี้ย (ถ้ามี) คืนให้แก่ ก. นั่นเอง

๕. ความแตกต่างระหว่างทรัพย์สินสิทธิและบุคคลสิทธิ

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับทรัพย์สิน (ทรัพย์สินสิทธิ) และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล (บุคคลสิทธิ) มีความแตกต่างกัน ดังนี้

๑. ทรัพย์สินสิทธิ ก่อตั้งขึ้นโดยกฎหมายเท่านั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๒๙๘ บัญญัติว่า “ทรัพย์สินสิทธิทั้งหลายนั้น ท่านว่าจะก่อตั้งขึ้นได้แต่ด้วยอาศัยอำนาจในประมวลกฎหมายนี้หรือกฎหมายอื่น”

ตัวอย่างของทรัพย์สินสิทธิที่ก่อตั้งขึ้นโดยอาศัยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้แก่ กรรมสิทธิ์ สิทธิครอบครอง ภาระจำยอม สิทธิอาศัย สิทธิเหนือพื้นดิน สิทธิเก็บกิน ภาระติดพัน ในอสังหาริมทรัพย์ สิทธิจำนอง สิทธิจำนำ

ส่วนทรัพย์สินสิทธิที่ก่อตั้งขึ้นตามกฎหมายอื่น เช่น ลิขสิทธิ์ สิทธิในเครื่องหมายการค้า และ สิทธิบัตร

บุคคลสิทธิ อาจเกิดขึ้นโดยอาศัยอำนาจแห่งกฎหมาย เช่น ละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ลากมิควรรได้ หรืออาจเกิดขึ้นโดยบุคคลทำนิติกรรมสัญญาก่อตั้งบุคคลสิทธิขึ้นก็ได้

เช่น ก. ขโมยทรัพย์สินไปจาก ข. ดังนี้ ก. และ ข. มีความสัมพันธ์เป็นลูกหนี้เจ้าหนี้ในมูลละเมิดต่อกัน เป็นบุคคลสิทธิที่เกิดขึ้นโดยอาศัยอำนาจของกฎหมาย